EUGENIO COSERIU ŞI LINGVISTICA LATINO-AMERICANĂ

IULIA NICA[*]

Lucrarea de faţă îşi propune să readucă în atenţie legăturile lui Eugenio Coseriu cu lingvistica din America Latină. Ne vom opri asupra a două aspecte ale acestei relaţii: istoricul lingvisticii latino-americane şi crearea Şcolii de la Montevideo.

1. Coseriu, istoric al lingvisticii latino-americane

O dimensiune constantă a activităţii lui Eugenio Coseriu, adesea eclipsată de calitatea de teoretician al limbajului, este interesul pentru istoria lingvisticii. Credincios principiului metodologic şi epistemologic al tradiţiei în teoria şi în cercetarea lingvistică, Coseriu pledează în favoarea cunoaşterii gândirii lingvistice a înaintaşilor. Cercetările sale în domeniul istoriei lingvisticii, impresionante ca număr şi ca varietate, sunt însă doar parţial publicate, multe găsindu-se încă în Arhiva Coseriu de la Tübingen şi aşteptând să fie puse în circulaţie (Meisterfeld 2003). Kabatek şi Murguía (1997) sau Meisterfeld (2003) oferă liste ample ale acestor preocupări.

Cele două laturi ale lingvistului Coseriu, teoreticianul şi istoricul, sunt inseparabile. După Iorgu Iordan (1981), interesul pentru istoria lingvisticii al lui Coseriu este în esenţă unul teoretic: „Eugenio Coseriu urmăreşte, înainte de toate, aspectul teoretic al operelor care au contribuit sau au putut contribui la progresul disciplinei noastre". Pentru Iordan, Coseriu este, „între lingviştii contemporani, cel mai indicat să elaboreze un Tratat de lingvistică generală şi o Istorie a disciplinei noastre".

Preocupările lui Coseriu de istorie a lingvisticii s-au îndreptat, inevitabil, şi înspre o arie familiară şi totodată dragă lui, America Latină. Să fi fost acest gest o datorie morală faţă de o regiune aflată – pe nedrept, în opinia savantului – la periferia circuitului de idei în cadrul lingvisticii? Indiferent de motivaţie, demersul lui Coseriu ne permite familiarizarea

[*] Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, bd. Bulevardul Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 297–308

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

cu aria mai îndepărtată a Americii Latine. Spiritul integrator al lui Coseriu se manifestă şi în direcţia apropierii şi chiar a unificării lingvisticii din diversele regiuni ale lumii.

Două sunt lucrările de referinţă ale lui Coseriu în această privinţă: *Panorama de la lingüística iberoamericana* (în continuare, *Panorama...*, cf. Coseriu 1977a) şi, respectiv, *Amado Alonso* (Coseriu 1977b).

Deşi acoperă în mod declarat perioada 1940–1965, *Panorama…*, elaborată în 1968, realizează, de fapt, prin desele incursiuni în etapele anterioare, un scurt istoric al lingvisticii latino-americane[1] până la jumătatea anilor ’60 ai secolului trecut. Coseriu îşi propune să prezinte starea lingvisticii din America Latină la jumătatea secolului al XX-lea, împreună cu un bilanţ general al rezultatelor disciplinei, să identifice liniile esenţiale ale dezvoltării lingvisticii latino-americane până în acel moment, dar şi perspectivele de evoluţie a acesteia.

În acest scop, el ia în considerare următoarele aspecte:

1) condiţiile externe, inclusiv istorico-culturale, care au influenţat dezvoltarea lingvisticii latino-americane;
2) centrele de cercetare lingvistică din America Latină;
3) principalele reviste de lingvistică latino-americane;
4) informaţia de care a dispus lingvistica din America Latină şi, în consecinţă, influenţele care s-au exercitat asupra acesteia, precum şi orientările sale teoretice şi metodologice;
5) atitudinile tipice ale lingvisticii latino-americane;
6) domeniile specifice cultivate de lingvişti latino-americani şi rezultatele obţinute;
7) ecoul lingvisticii latino-americane în lumea ştiinţifică;
8) perspective de evoluţie.

Selectăm, mai departe, câteva dintre ideile majore ale panoramei, urmând expunerea lui Coseriu, structurată pe cele opt puncte enumerate.

(1) Lingvistica latino-americană la mijlocul secolului trecut era, în opinia lui Coseriu, radical diferită de lingvistica din alte regiuni ale lumii, mai cu seamă de lingvistica europeană occidentală. Ea nu evoluează în jurul unor figuri marcante şi nici al unor curente de idei, nu este o lingvistică autonomă sub aspect ideologic şi metodologic, ci una puternic tributară condiţiilor în care s-a dezvoltat.

Aceste condiţii externe vor imprima sau vor accentua o serie de trăsături ale lingvisticii de pe continentul sud-american, printre care cele expuse în continuare.

a. În primul rând, o tradiţie proprie limitată, exceptând Chile şi Brazilia, unde a existat practic continuitate de pe la 1890 şi, respectiv, de la începutul secolului al XX-lea. Dincolo de lingvistica pre-ştiinţifică (şi anume, gramatică empirică – spaniolă ori portugheză –, eseuri despre graiurile locale, studii ale limbilor indigene la nivel nespecializat etc.), tradiţia ştiinţifică a lingvisticii hispano-americane este slabă sau târzie, reducându-se la patru mari nume: la jumătatea secolului al XIX-lea, gramaticianul venezuelean Andrés Bello, care şi-a

[1] Coseriu limitează investigaţia la ţările de limbă spaniolă sau portugheză din America Latină, arie pe care o numeşte *ibero-americană*.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

desfăşurat activitatea filologică mai ales în Chile, iar spre sfârşitul aceluiaşi secol şi în primele decenii ale secolului al XX-lea, filologul hispanist Rufino José Cuervo în Columbia, respectiv hispanistul Federico (sau Friedrich) Hanssen, împreună cu lingvistul şi filologul Rodolfo (Rudolf) Lenz, ambii de origine germană, în Chile.

b. Tinereţea şi fragilitatea lingvisticii organizate în mediul universitar. Cel mai vechi institut de filologie cu existenţă relativ neîntreruptă din America Latină este cel din Buenos Aires, fondat în 1923. Institutele existente sunt, în marea lor majoritate, institute de filologie; departamente sau institute de lingvistică există doar la Montevideo şi în câteva universităţi argentiniene. Universităţile ele însele sunt noi, iar facultăţile de litere, şi mai noi, mai ales catedrele cu discipline lingvistice, atunci când acestea există. În fine, planul de studii cuprinde puţine discipline lingvistice.

c. Lipsă acută de profesori specializaţi şi de cercetători cu formaţie ştiinţifică riguroasă. Din acest motiv, mulţi dintre iniţiatorii, promotorii şi reformatorii studiilor de lingvistică din America Latină au fost străini formaţi în afara acestei zone, mai ales europeni: spaniolul Amado Alonso, la Buenos Aires; tot în Argentina, la Mendoza, catalanul Joan Corominas[2] şi apoi germanul Fritz Krüger; italianul Benvenuto Terracini, danezul Hans-Jørgen (Jon) Uldall, spaniolul Antonio Tovar, la Tucumán; românul Dumitru Găzdaru (hispanizat Demetrio Gazdaru), la Buenos Aires şi La Plata; spaniolul Clemente Hernando Balmori, la Tucumán şi La Plata; nord-americanul Morris Swadesh[3], în Mexic; Eugenio Coseriu însuşi, la Montevideo.

d. Biblioteci de lingvistică puţine şi incomplete.

Din caracteristicile anterioare decurge o alta:

e. Informaţia nesistematică, fragmentară, eterogenă de care se dispune în America Latină.

f. Strânsa unitate dintre lingvistica hispano-americană şi cea spaniolă, respectiv dintre cea braziliană şi cea portugheză. Această situaţie explică de ce, pe de o parte, informaţia ajunge deseori în ţările din regiune prin intermediul traducerilor în spaniolă şi, pe de alta, lingvistica istorică este relativ bine cunoscută. Lingvistica structurală ajunge însă târziu aici, întrucât pătrunde târziu în Spania.

g. Cunoaşterea limitată a altor limbi de către lingvişti latino-americani, care determină circulaţia bibliografiei cu precădere în limbi precum franceza, şi mai puţin în germană sau în engleză, de unde importanţa traducerilor.

h. În sfârşit, influenţa situaţiei politice asupra vieţii culturale, cu consecinţe grave, în unele cazuri, precum Argentina, asupra predării şi cercetării.

(2) Al doilea aspect avut în vedere este reprezentat de centrele de cercetare. Marea majoritate a centrelor cu activitate lingvistică din America Latină au profil filologic.

[2] Autorul dicţionarelor etimologice ale limbilor spaniolă şi catalană: *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (1954–1957), respectiv *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1980–2001).

[3] Pionier al lexicostatisticii şi al glotocronologiei.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

Lingvistica domină în câteva dintre ele, însă niciodată nu este o preocupare independentă. Aceasta se datorează moştenirii vechii unităţi dintre lingvistică şi filologie, mai ales în tradiţia spaniolă şi portugheză. Majoritatea lingviştilor din America Latină sunt în acelaşi timp filologi.

Coseriu numără nouă centre de lingvistică a căror activitate este relativ intensă în America Latină, şi anume trei în Argentina şi câte unul în Chile, Uruguay, Peru, Venezuela, Columbia, Mexic. Ne oprim, pe scurt, asupra a patru dintre ele.

Instituto de Filología y Letras Hispánicas „Dr. Amado Alonso" (IAA) este continuarea vechiului Instituto de Filología de la Universidad de Buenos Aires, creat în 1923, sub conducerea onorifică a lui Ramón Menéndez Pidal[4] şi efectivă a lui Américo Castro. A fost, o perioadă, singurul centru important, iar mai târziu, până în 1946, cel mai important dintre toate centrele de cercetare filologică şi lingvistică din America Latină. Centrul cunoaşte o perioadă fastă mai ales între 1927 şi 1946, sub conducerea lui Amado Alonso[5], obligat în 1946 să se mute în Statele Unite. Între 1930 şi 1946, IAA publică faimoasa colecţie „Biblioteca de Dialectología Hispanoamericana" (BDH), iar între 1939 şi 1946, „Revista de Filología Hispánica" (RFH). Odată cu plecarea lui Amado Alonso, în 1946, institutul intră în declin. În anii '60, Alonso avea să ajungă prima figură a lingvisticii hispano-americane.

Instituto Caro y Cuervo (ICC) din Bogotá este creat în 1942, pentru ca, în momentul elaborării studiului lui Coseriu, 1968, să devină cel mai puternic centru cu preocupări de lingvistică în America Latină, chiar dacă nu dedicat exclusiv lingvisticii. ICC nu atinge însă nivelul cercetării din Argentina.

Departamento de Lingüística de la Universidad de la República, Facultad de Humanidades y Ciencias, din Montevideo, pe scurt, Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM), la care vom reveni în a doua parte a lucrării noastre, este creat în 1951 şi condus până în 1963 de către Eugenio Coseriu, apoi de unul dintre discipolii săi, José Pedro Rona. Sub conducerea lui Coseriu, în decada 1952–1962, departamentul devine cel mai activ centru de lingvistică din America Latină şi singurul centru de cercetare în lingvistică generală.

Instituto de Filología „Andrés Bello" (IFAB) de la Universidad Central de Caracas este creat în 1947 şi se identifică de la început cu persoana directorului său, argentinianul de origine poloneză Ángel Rosenblat[6], cel dintâi şi cel mai cunoscut elev al lui Amado Alonso.

[4] Autorul lucrărilor fundamentale pentru studiul limbii spaniole *Manual de gramática histórica española* (1904) şi *Orígenes del español* (1926).

[5] Discipol al lui Ramón Menéndez Pidal, acesta publică, printre altele, *El problema de la lengua en América* (1935), *Estudios lingüísticos. Temas españoles* (1951), *Estudios lingüísticos. Temas hispanoamericanos* (1953).

[6] Autor a numeroase studii dedicate spaniolei din America, precum: *Lengua y cultura de Hispanoamérica: Tendencias actuales* (1933) şi *El castellano de España y el castellano de América*, (1963). A fost cel dintâi preşedinte latino-american al Asociación Internacional de Hispanistas (1968).

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

Aproape toată activitatea ştiinţifică de lingvistică din America Latină a perioadei acoperite în *Panorama...* s-a desfăşurat în aceste centre. În afara lor, există o activitate individuală şi relativ izolată a câtorva lingvişti. Printre ei se numără romanistul român Dumitru Găzdaru (Demetrio Gazdaru), fostul profesor al lui Coseriu la Universitatea din Iaşi, stabilit după al doilea război mondial la Buenos Aires[7].

În Brazilia, cercetarea lingvistică nu s-a concentrat, în general, în institute de specialitate, ci doar în jurul catedrelor şi al cursurilor universitare şi se prezintă mai degrabă ca o activitate individuală. Aceste preocupări individuale se manifestă mai ales în câteva oraşe: Rio de Janeiro, São Paulo şi Brasilia. La Rio de Janeiro, o primă generaţie de lingvişti apare la începutul secolului al XX-lea, avându-i ca exponenţi pe Manuel Said Ali şi Álvaro Fernando Sousa da Silveira, iar o a doua generaţie, la jumătatea secolului, cuprinzând nume sonore, precum Joaquim Mattoso Câmara Jr. (Júnior) şi Serafim da Silva Neto, figura cea mai importantă a lingvisticii braziliene până la mijlocul anilor ’60.

Situaţia din America Hispanică diferă de cea din Brazilia şi în privinţa publicaţiilor lingvistice. În America Hispanică, acestea sunt editate cu deosebire de universităţi şi de institutele de cercetare, în timp ce în Brazilia ele aparţin, în majoritatea lor, editurilor comerciale, la fel ca în Europa Occidentală şi în Statele Unite.

Paralel cu cercetarea lingvistică amintită există o activitate dedicată exclusiv studiilor indigene, „cealaltă lingvistică din America Latină”, cum o numeşte Coseriu. Aceasta se desfăşoară în câteva centre importante, mai degrabă de antropologie şi de etnologie decât de lingvistică propriu-zisă, la Ciudad de México, Guatemala, Caracas, Asunción, São Paulo, Brasilia. Un caz notabil este centrul nord-american Summer Institute of Linguistics, cu activitate în Mexic, Peru, Guatemala, Columbia, Ecuador, Bolivia şi Brazilia. Studiile indigene constituie însă un fapt mai degrabă marginal în ansamblul lingvisticii latino-americane, care se găseşte concentrată cu deosebire în partea meridională a subcontinentului.

(3) Al treilea parametru studiat de Coseriu sunt revistele de specialitate. La fel ca institutele, revistele sunt în general de filologie, iar conţinutul lor depăşeşte limitele lingvisticii latino-americane: se publică din abundenţă, uneori cu preponderenţă studii ale cercetătorilor din afara zonei. După Coseriu, doar şapte reviste de lingvistică şi filologie se fac remarcate în spaţiul latino-american. Câteva cuvinte despre trei dintre ele.

Cea mai importantă revistă filologică latino-americană, prin varietatea conţinutului şi prin nivelul ştiinţific şi tehnic, fondată de Amado Alonso, este „Revista de Filología Hispánica” (RFH), la Buenos Aires, 1939–1946, cu o colaborare străină de înaltă ţinută. După plecarea lui Amado Alonso de la Buenos Aires, adică după 1947, RFH este continuată de „Nueva Revista de Filología Hispánica” (NRFH), în Mexic.

[7] Una dintre lucrările sale de referinţă, cu largă circulaţie în America Latină, este *Ensayos de Filología y Lingüística Románicas*, La Plata, Instituto de Filología, 1969.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

„Boletín del Instituto de Filología de la Universidad de Chile", 1944–1946, apoi „Boletín de Filología", după 1947, este primul periodic din America Latină care conţine studii bazate pe metode descriptive americane, precum şi recenzii ale lucrărilor lui Chomsky.

În Brazilia, principala publicaţie cu profil lingvistic şi care acordă cel mai mult spaţiu structuralismului în America Latină este „Revista Brasileira de Filologia" (RBH), la Rio de Janeiro, începând cu 1955, creată şi condusă iniţial de Serafim Silva Neto.

(4) Sub aspectul documentării, al influenţelor şi al orientărilor, fizionomia lingvisticii latino-americane, este determinată, afirmă Coseriu, de ceea ce a primit, nu de ceea ce a oferit. Orientările din lingvistica latino-americană nu înseamnă concepţii sau metode proprii, ci concepţii care s-au răspândit şi metode care au fost adoptate în America Latină. Din aceste motiv, problema orientărilor coincide, în mare parte, cu cea a informării.

Căile prin care a pătruns literatura de specialitate în America Latină au fost traducerile, recenziile, cronicile şi lucrările cu caracter istorico-informativ[8] sau manualele de introducere în lingvistică. Astfel, Amado Alonso pune în practică la Buenos Aires un adevărat program de traduceri lingvistice adnotate, singurul proiect sistematic din America Latină. El însuşi a tradus *Cours de linguistique générale* al lui Saussure în 1945. Dintre lucrările cu caracter introductiv se remarcă, în Brazilia, *Principios de lingüística general* (1941) de Joaquim Mattoso Câmara Júnior, considerat de Coseriu drept cel mai bun manual de introducere în lingvistică publicat într-o ţară romanică până în 1968.

Ca urmare a acestor eforturi, nivelul general al informării lingvistice creşte considerabil, în principal în Argentina şi în Brazilia. Devin cunoscute mai cu seamă numele lingviştilor europeni, mai puţin cei englezi, germani sau ruşi, întrucât marea majoritate a profesorilor străini din America Latină au fost europeni şi mulţi lingvişti latino-americani s-au format în Europa. În esenţă, lingvistica latino-americană a fost şi este încă, spune Coseriu în 1968, o prelungire a lingvisticii europene. Lingvistica descriptivă nord-americană, bloomfieldiană şi post-bloomfieldiană, pătrunde mai târziu, odată cu mai buna cunoaştere a limbii engleze şi a specializării unora dintre tinerii lingvişti în Statele Unite.

În general, se observă diferenţe sensibile de nivel de informare între centrele latino-americane, care duc la familiarizarea neuniformă cu diversele orientări şi şcoli lingvistice. Un nivel relativ înalt de informare ating oraşele Rio de Janeiro, Buenos Aires, Santiago de Chile şi în mod special Montevideo, între 1952 şi 1962. Având o bună acoperire a diverselor discipline lingvistice, Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM) devine, după 1957, un centru de difuzare a informaţiei lingvistice către diverse alte institute din America Latină.

O caracteristică definitorie a lingvisticii latino-americane este eclectismul. Cel mai adesea, este vorba despre o adeziune totală ori parţială la o doctrină sau chiar despre aplicarea ocazională a concepţiilor şi a metodelor în scopuri bine determinate. Pătrund astfel în America Latină idealismul, geografia lingvistică şi structuralismul, cel european, al Şcolii de la Praga, după 1940, iar cel american, abia după 1960. Nu se constituie însă un curent structuralist în America Hispanică, primul centru de cercetare de orientare structuralistă

[8] Precum *La geografía lingüística* a lui Coseriu (Montevideo, 1956).

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

fiind Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM), începând cu 1952, iar primele lucrări de tip structuralist apărând după 1953. Până în 1968 nu se înregistrează orientări mai noi, precum glosematica, gramatica generativă, lingvistica matematica ori traducerea automată.

(5) În viziunea lui Coseriu, la jumătatea secolului al XX-lea, lingvistica latino-americană se caracterizează prin două atitudini fundamentale. Pe de o parte, receptivitate în privinţa teoriei şi a metodologiei lingvistice: datorită înapoierii faţă de lingvistica globală, se adoptă şi se aplică metode deja folosite în altă parte, fără selecţie ori ambiţii teoretice şi metodologice. Pe de altă parte, localism şi diferenţialism[9] în ceea ce priveşte delimitarea domeniului de activitate, care este în general restrâns la studiul temelor locale (latino-americane) sau regionale (chiliene, columbiene etc.), mai ales la studiul a ceea ce este specific regiunii respective.

Iau poziţie împotriva acestor atitudini două centre de cercetare cu activitate „progresistă": Instituto de Filología de Buenos Aires (numit ulterior Instituto de Filología y Letras Hispánicas „Dr. Amado Alonso", IAA), în epoca lui Amado Alonso şi a discipolului său Ángel Rosenblat, şi Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM), condus de Eugenio Coseriu. Astfel, Amado Alonso a acţionat mereu în direcţia unităţii hispanice, a considerării faptelor locale hispano-americane într-o perspectivă mai amplă, panhispanică, ceea ce i-a permis să corecteze o serie de erori care pot fi puse pe seama opticii localiste înguste. Articolul său *Examen de la teoría indigenista de Rodolfo Lenz*[10] are un larg răsunet în epocă.

În Brazilia, situaţia este diferită: atitudinea receptivă faţă de metode şi concepţii predomină şi aici, însă lingvistica ştiinţifică braziliană, în ansamblul ei, nu este localistă. Dimpotrivă, activitatea lingviştilor brazilieni este subsumată lingvisticii portugheze în general: pe lângă dialectologie şi studiul portughezei contemporane din Brazilia, aceştia s-au ocupat de istoria limbii portugheze şi de gramatica istorică a limbii portugheze.

Prin urmare, constată Coseriu, lingvistica hispano-americană se prezintă mai ales ca dialectologie, în timp ce lingvistica braziliană este mai ales de tip istoric.

(6) Domeniile de activitate ale lingvisticii latino-americane, împreună cu rezultatele acestora, sunt amplu inventariate. Spaţiul limitat nu ne permite să urmărim îndeaproape expunerea lui Coseriu; ne limităm la a menţiona principalele arii cultivate: lexicologia, dialectologia, problema limbii exemplare, gramatica şcolară şi gramatica limbilor indigene. Interesul principal vizează, în spaţiul hispanofon, spaniola americană, mai ales contemporană, iar în Brazilia, portugheza, cu deosebire din perspectivă istorică, precum şi latina şi lingvistica romanică. Prin urmare, faţă de atitudinea „diferenţialistă" a lingviştilor hispano-americani, colegii brazilieni adoptă o atitudine „unitaristă". Nivelul tehnic al publicaţiilor este, în perioada studiată, inegal de la o ţară la alta: se remarcă Buenos Aires, unde „Revista de Filología Hispánica" (RFH) constituie un adevărat model, Mexicul, prin Colegio de México, Montevideo şi, ceva mai puţin, Santiago şi Bogotá.

[9] Cuvântul original spaniol, *diferencialismo*, nu apare nici el în dicţionare. Prin urmare, pentru traducere, am urmat modelul creaţiei lui Coseriu, adaptat sistemului limbii române.

[10] Publicat în „Revista de Filología Hispánica", 1, 1939, p. 213–250.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

(7) După Coseriu, la sfârşitul anilor ’60, „ecoul lingvisticii latino-americane în lumea ştiinţifică nu corespunde valorii sale”, şi aceasta din multiple cauze, printre care cunoaşterea redusă a spaniolei şi a portughezei în unele medii internaţionale, atitudinea localistă a lingvisticii latino-americane şi necunoaşterea culturii latino-americane. În mod ironic, această situaţie este specifică în primul rând ţărilor latino-americane, care dovedesc o profundă necunoaştere reciprocă, verificându-se apoi în lingvistica europeană şi mai ales în lingvistica nord-americană.

(8) Omitem aici discuţia privind previziunile legate de evoluţia lingvisticii din America Latină, astăzi obsolete.

În acest studiu sinoptic, Coseriu oferă o perspectivă deopotrivă externă şi internă asupra lingvisticii latino-americane, de pe poziţia unei foarte bune cunoaşteri a lingvisticii europene şi mondiale, dar şi de pe cea a unei nemijlocite experienţe latino-americane, el însuşi fiind unul dintre principalii actori ai lingvisticii din America Latină în anii ’50-’60. În acelaşi timp, Coseriu se arată interesat de înţelegerea dinamicii lingvisticii latino-americane la nivel regional, dar şi în context global.

Pentru lingvistica noastră, *Panorama...* are o relevanţă deosebită întrucât reflectă, fie şi sumar, prezenţa şi activitatea remarcabilă a doi români în America Latină: Eugenio Coseriu însuşi, în Uruguay, la Montevideo, respectiv Dumitru Găzdaru (sau Demetrio Gazdaru), în Argentina, la Buenos Aires şi La Plata, fiind un pas important pentru stabilirea contribuţiei româneşti la lingvistica mondială[11].

2. Eugenio Coseriu, fondator al Şcolii de lingvistică de la Montevideo

Între 1951 şi 1963, Eugenio Coseriu se stabileşte în Uruguay, la Montevideo. După cum mărturiseşte într-un interviu (Guzun 2001), ajunge acolo din Italia după obţinerea celor două doctorate, la sugestia consulului uruguayan de la Milano, din raţiuni economice. În acelaşi interviu, Coseriu spune despre plecarea în Uruguay: „a fost o hotărâre foarte potrivită, pentru că mi-a permis să mă dezvolt cu toată libertatea şi să fiu în acelaşi timp şeful meu şi îndrumătorul lingvisticii acolo unde exista încă foarte puţină”; „în Uruguay am devenit […] fondatorul unei orientări noi în lingvistica Americii Latine prin această şcoală de la Montevideo”.

Proaspăt instalat la Montevideo, el creează, în 1952, şi conduce, până în 1963, la Universidad de la República, Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM), de care am amintit deja. În *Panorama...* (Coseriu 1977a: 318–321) ni se dezvăluie programul vizionar prin care Coseriu va face din DLM centrul de lingvistică cel mai activ din America Hispanică şi singurul de cercetare în lingvistică generală.

[11] Acestor doi lingvişti români li se vor adăuga ulterior alte nume sonore, precum academicianul Marius Sala şi Dan Munteanu, cu numeroase studii dedicate spaniolei din America Latină. Amintim aici volumul coordonat de Marius Sala, *El español de América*, tomo I, *Léxico*, Bogotá, Instituto Caro y Cuervo, 1982, lucrare monumentală, însumând peste 1100 de pagini, ce constituie un punct de referinţă în bibliografia despre spaniola americană.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

În condiţiile în care, după cum am văzut, unul dintre punctele critice ale lingvisticii latino-americane era informarea, activitatea la DLM începe cu misiunea de documentare. Scopurile pe care Eugenio Coseriu şi le propune în acest departament sunt, în esenţă, trei: 1) abordarea unui număr cât mai mare de domenii lingvistice şi de limbi; 2) studiul critic al principalelor orientări ale lingvisticii moderne şi al metodelor corespunzătoare, inclusiv verificarea validităţii acestora; 3) elaborarea unei teorii lingvistice „în conformitate cu realitatea limbajului, atât în funcţionarea, cât şi în dezvoltarea sa istorică".

Astfel, conform primului obiectiv, Coseriu imprimă centrului o „orientare universalistă"[12]. La DLM se vor cerceta: teoria limbajului, teoria gramaticii, fonologia, stilistica, filozofia limbajului, lingvistica istorică şi dialectologia, dar şi alte probleme „particulare". În acelaşi timp, se vor lua în studiu limbile romanice, spaniola din Uruguay şi din America, italiana, limbile indigene, sanscrita.

În privinţa atitudinii critice faţă de orientările şi de metodele lingvistice moderne, activitatea DLM se caracterizează prin formula „realizări şi limite" aplicată fiecăreia dintre concepţiile şi metodele studiate. De pe această poziţie critică s-au cercetat următoarele probleme: legătura dintre limbă şi vorbire, precum şi valabilitatea teoriei saussuriene în această privinţă (Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla*, 1952); legătura dintre formă şi substanţă în sunetele limbajului, interdependenţa între fonetică şi fonologie, realizările şi limitele teoriilor fonologice şi ale glosematicii (Eugenio Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, 1954); realizările şi limitele geografiei lingvistice (Eugenio Coseriu, *La geografía lingüística*, 1956); fundamentele gramaticii, realizările şi limitele logicismului, ale psihologicismului şi ale formalismului gramatical (Eugenio Coseriu, *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, 1957); relaţia dintre funcţionare şi schimbare în limbaj, dintre descriere şi istorie în lingvistică, sensul raţional al legilor fonetice, fundamentele şi posibilităţile structuralismului diacronic (Eugenio Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, 1958); unificarea ştiinţelor fonice (Eugenio Coseriu, Washington Vázquez, *Para la unificación de las ciencias fónicas*, 1953); categoriile verbale, termen folosit pentru părţile de vorbire (Luís Juán Piccardo, *El concepto de "partes de la oración"*, 1952), şi propoziţia (Luís Juán Piccardo, *El concepto de "oración"*, 1954); probleme specifice dialectologiei hispano-americane, în particular principiile metodologice (José Pedro Rona, *Aspectos metodológicos de la dialectología hispanoamericana*, 1958).

Coseriu îţi asumă misiunea elaborării unei teorii lingvistice „conformă cu realitatea limbajului". După afirmaţiile sale, la baza acestei teorii stau principiul adecvării oricărei teorii lingvistice la obiectul de studiu, precum şi cel conform căruia fundamentul ineluctabil al teoriei lingvistice este „cunoaşterea originară", cunoaşterea pe care individul

[12] Este posibil ca mediul hispanic să fi fost favorabil acestei viziuni universaliste şi integratoare: „Şcoala lui Menéndez Pidal [...] menţine cu tărie principiul unităţii ştiinţelor filologice", afirmă Coseriu (1977b: 253).

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

o are despre sine însuşi ca subiect vorbitor[13]. În conformitate cu acest ultim principiu, teoriile lingvistice se bazează pe intuiţii valide, chiar dacă fragmentate, deformate sau dogmatizate eventual în elaborarea ulterioară. Teoria pe care Coseriu o dezvoltă la Montevideo este, în aprecierea sa, „structuralistă şi funcţionalistă, dar nu formalistă" (Coseriu 1977a: 321). Printre cele mai importante lucrări în această direcţie se numără: *Sistema, norma y habla* (1952); *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* (1954); *Sincronía, diacronía e historia* (1958)[14].

Eugenio Coseriu este autorul câtorva „premiere" în lingvistica latino-americană: cea dintâi şi, până în 1968, singura discuţie critică amplă a glosematicii, în *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* (1954); tot aici, prima discuţie critică a fundamentelor lingvisticii bloomfieldiene, în comparaţie cu alte forme ale structuralismului; unicul studiu teoretic cu caracter general despre schimbarea în limbă şi fundamentele lingvisticii istorice, în *Sincronía, diacronía e historia* (1958). Unul dintre foarte puţinii structuralişti din zonă între 1950 şi 1960, Coseriu contribuie în mod decisiv la pătrunderea acestui curent în lingvistica latino-americană.

Activitatea lui Coseriu la Departamento de Lingüística de Montevideo (DLM), deopotrivă „critică, metodologică şi teoretică" (Coseriu 1977a: 318), constituie o întreprindere singulară în spaţiul latino-american. DLM devine, alături de Instituto de Filología y Letras Hispánicas „Dr. Amado Alonso" de la Buenos Aires, un centru „progresist" al lingvisticii din America Latină. Printre altele, acesta este primul centru de cercetare de orientare structuralistă, începând cu 1952; iar după 1957, nucleul dinspre care informaţia lingvistică iradiază către diverse alte instituţii de profil din America Latină. După plecarea lui Coseriu în Europa şi stabilirea la Tübingen, DLM rămâne în sarcina unui fost elev de-al său, José Pedro Rona. Se continuă astfel linia structuralistă deschisă de Coseriu în cercetarea lingvistică din Uruguay.

3. În loc de concluzii

Eugenio Coseriu se bucură astăzi de o largă recunoaştere şi adeziune în mediul hispanic. Din cele peste 40 de titluri de Doctor Honoris Causa, multe sunt din partea universităţilor din America Latină şi din Spania.

Coseriu ajunge în America Latină la vârsta maturităţii ştiinţifice. Perioada uruguayană este pentru el cea a unei maxime efervescenţe creatoare. Atunci capătă contur o bună parte dintre conceptele devenite, între timp, clasice în lingvistica generală şi probabil nucleul întregii sale teorii. Tot atunci apar câteva contribuţii majore: *Sistema, norma y habla*

[13] În varianta spaniolă, *saber originario*, unde *saber* înseamnă deopotrivă „cunoaştere", „ştiinţă", „pricepere".

[14] Primele două au fost republicate în Eugenio Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Gredos, 1962, iar al treilea, într-o ediţie revizuită şi corectată, în Eugenio Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Madrid, Gredos, 1973.

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

(1952); *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* (1954); *La geografía lingüística* (1956); *Logicismo y antilogicismo en la gramática* (1957); *Sincronía, diacronía e historia* (1958). Colaborarea cu lumea ibero-americană a rămas o constantă a întregii sale vieţi.

Este firesc atunci ca, dincolo de activitatea ştiinţifică, legătura lui Eugenio Coseriu cu America Latină să fie una profund afectivă. Stau mărturie referirile la Montevideo din prologul la *Teoría del lenguaje y lingüística general* (1962) şi din dedicaţia din *Estudios de lingüística románica* (1977): „Dedic această carte Republicii Orientale a Uruguayului". Cine ar putea vorbi însă mai grăitor despre legătura lui Coseriu cu America Latină decât el însuşi? În discursul de primire a titlului de Doctor Honoris Causa al Universităţii din Granada, lingvistul spunea:

> „Trebuie să mulţumesc iubitului meu Uruguay, acestei mari ţări mici care mi-a acordat încrederea sa atunci când eu, în câmpul ştiinţei, eram încă un necunoscut şi nu reprezentam decât o promisiune şi care mi-a dat o identitate civică atunci când eu nu aveam nici una, motiv pentru care, la treizeci de ani de la întoarcerea mea în Europa, păstrez încă cetăţenia uruguayană. În plan spiritual şi în cel universal uman însă, Republica Orientală a Uruguayului a făcut pentru mine cu mult mai mult: a fost şi este a doua mea patrie, cea care mi-a dat o a doua conştiinţă culturală şi istorică – conştiinţa hispanică –, nu în locul conştiinţei universale, ci ca formă specifică a acesteia, şi mi-a permis să mă integrez în marea lume culturală hispanică. În Uruguay mi-am dezvoltat teoria lingvistică în tot ceea ce are aceasta esenţial, aşa încât multe lucruri pe care le-am publicat ulterior (şi pe care le public încă) provin din manuscrise, schiţe şi note din perioada mea uruguayană. În Uruguay am putut totodată, prin predarea unei serii de discipline lingvistice la Facultad de Humanidades şi la Instituto de Profesores şi cu entuziasmul şi îndrăzneala tinereţii (entuziasm nu doar al meu, ci deopotrivă al colaboratorilor mei), să formez acea măruntă comunitate de cercetători căreia unii cercetători europeni au dorit să îi dea măgulitorul nume de «Şcoala din Montevideo»" (Coseriu, 1993).

În 2003, Universidad de Las Palmas de Gran Canaria îi acordă lui Eugen Coseriu titlul de Doctor Honoris Causa, In Memoriam. Cu acest prilej, Maximiano Trapero (2003) evocă universalitatea celui omagiat, „român prin naştere, italian prin formaţie, german prin rezidenţă la maturitate, romanist pe viaţă, dar cu inimă de spaniol sau mai degrabă de «hispanic»".

BIBLIOGRAFIE

Coseriu 1977a = Eugenio Coseriu, *Panorama de la lingüística iberoamericana*, în *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje. Estudios de historia de la lingüística*, Editorial Gredos, Madrid, p. 264–364. Lucrare publicată iniţial în limba engleză: *General Perspectives*, în Thomas A. Sebeok (ed.), *Current Trends in Linguistics*, IV. *Ibero-American and Caribbean Linguistics*, Haga, Paris, Mouton, 1968, p. 5–62.

Coseriu 1977b = Eugenio Coseriu, *Amado Alonso*, în *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje. Estudios de historia de la lingüística*, Madrid, Gredos, p. 251–263. Lucrare publicată iniţial în „Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias", 10, Montevideo, 1953, p. 31–39.

Coseriu 1993 = Eugenio Coseriu, *Discurso pronunicado por el doctor don Eugenio Coseriu con motivo de su investidura como Doctor Honoris Causa*, în *Discursos pronunciados en el acto*

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)

de investidura de Doctor „Honoris Causa" al Excelentísimo Señor Eugenio Coseriu, Universidad de Granada, p. 23–35.

Guzun 2010 = Eugenia Guzun, *Eugenio Coseriu – 80!* (interviu), în „Curierul Românesc. Revistă a tuturor românilor", noiembrie.

Iordan 1996 = Iorgu Iordan, *Eugenio Coseriu, teoretician al limbajului şi istoric al lingvisticii*, traducere în limba română de Cristina Varga, în „Echinox", 10–11–12. Lucrare publicată iniţial în limba franceză: Iorgu Iordan, *Eugenio Coseriu, théoricien du langage et historien de la linguistique*, în *Logos semanticos. Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu*, 5 vol., Berlin, New York, Madrid, 1981, I, p. 3–6.

Kabatek, Murguía 1997 = Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, *Verzeichnis der Schriften Coserius*, în idem, *„Die Sachen sagen, wie sie sind...". Eugenio Coseriu im Gespräch*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, p. 271–305.

Meisterfeld 2003 = Reinhard Meisterfeld, *El principio de la tradición. Eugenio Coseriu y la historiografía lingüística*, în „Odisea. Revista de Estudios Ingleses", 3 (*Eugenio Coseriu in memoriam*), p. 155–166.

Trapero 2003 = Maximiano Trapero, *„Laudatio" al Profesor Eugenio Coseriu con motivo de su nombramiento como „Doctor Honoris Causa", In Memoriam, de la Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, el 27 de junio de 2003*, în „Odisea. Revista de Estudios Ingleses", 3 (*Eugenio Coseriu in memoriam*), p. 11–21.

EUGENIO COSERIU AND LATIN AMERICAN LINGUISTICS

ABSTRACT

This paper focuses on two aspects of Eugenio Coseriu's relation to Latin American linguistics: 1) the historiography of Latin American linguistics, and 2) the creation of the Montevideo School.

Key-words: *Eugenio Coseriu, Latin American linguistics, Montevideo School, history of linguistics, European linguists in Latin America.*

BDD-A1237 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:09:38 UTC)